

*Книженко О. О.,
доктор юридичних наук, професор,
старший викладач відділу кримінально-
правових дисциплін Інституту
спеціальної підготовки Національної
академії прокуратури України*

ЩОДО ЯКОСТІ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОДНІЄЇ З УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Значущість якості закону важко переоцінити. Навіть у разі порушення прав та свобод особа використовує наявний механізм їхнього захисту, який передбачено саме в законодавстві. Не одержавши належної охорони своїх інтересів у межах національного законодавства, особа має право звернутися до Європейського суду з прав людини. Законодавча техніка, застосована під час формулювання положень закону, має чітко відображати сутність нормативних приписів, зміст яких особа не повинна вгадувати. Тому не випадково на якість закону звертає увагу у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини. Зокрема, ним зазначено, що наслідки закону мають бути достатньо передбачуваними, а його формулювання – чіткими, щоб дати змогу особі (а якщо потрібно – з відповідною порадою) регулювати свою поведінку.

Недодержання вказаної вимоги тягне за собою порушення верховенства права.

Нині, коли держава нерідко не в змозі захистити природні права людини й часто принцип законності тяжіє над верховенством права, особливої ваги набуває практика Європейського суду з прав людини. Його було утворено для забезпечення дотримання зобов'язань, вчасного виконання рішень, прийнятих на себе державами-учасницями, які підписали та ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Для України ця конвенція набрала чинності 11 вересня 1997 року. Однак тільки у 2006 році в нашій державі прийнято закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відповідно до цього закону рішення Європейського суду з прав людини є не тільки обов'язковими для виконання Україною (частина перша статті 2), а слугують і джерелом права (стаття 17). Відповідно до статті 19 згаданого закону практика Європейського суду з прав людини також застосовується у сфері законодавства та в адміністративній практиці.

Незважаючи на зазначені положення, на жаль, мусимо констатувати, що рішення Європейського суду з прав людини не завжди втілюються в життя.

Одним із таких аспектів є те, що далеко не всі норми чинного кримінального законодавства можна назвати якісними. Це, у свою чергу, породжує наступне питання. Чи може суд бути справедливим, якщо норми, якими він керується, є такими, що не дозволяють особі передбачити наслідки застосування закону?

Відповідь на це питання має бути негативною.

Прикладів низької якості норм закону про кримінальну відповідальність можна навести чимало. Однак увагу зосередимо на тих випадках, коли законодавець визначаючи кваліфіковані склади злочинів, використовує словосполучення «ті самі дії...», або «діяння, передбачені частинами...». У такому контексті неодмінно виникає потреба у трактуванні вказаних словосполучень. Тлумачення зазначених норм ускладнюється тим, що в частинах перших відповідних статей можуть бути описані матеріальні склади злочину (наприклад, стаття 194 чи 365 КК України) або діяння, які відбуваються за певних обставин (наприклад, стаття 154 КК України). Залежно від того, як саме буде розтлумачено зміст закону, визначатиметься й обсяг кримінально караних дій. Так, у наведеному прикладі, де йдеться про умисне знищення чи пошкодження майна шляхом вибуху (частина друга статті 194 КК України) виникає потреба у з'ясуванні предмета цього складу злочину. Зокрема, чи може бути ним майно будь-якої вартості, чи тільки у великих розмірах? Або, приміром, у разі примушування до вступу в статевий зв'язок, поєднаного із погрозою знищення майна (частина друга статті 154 КК України), необхідно з'ясувати, чи повинна потерпіла особа знаходитися в матеріальній чи іншій залежності від того, хто примушує вступити в такий зв'язок?

Аналіз матеріалів судової практики засвідчує наявність діаметрально протилежних рішень. Так, в одних випадках за частиною другою статті 194 КК України кваліфіковано дії винних лише у разі заподіяння шкоди у великих розмірах [1–8], в інших – особу визнано винною за вказаною нормою і в тому разі, коли шкода є меншою ніж у великих розмірах [9–11]. Трапляються вироки, у яких розмір завданої шкоди взагалі не визначався, однак мав місце підпал [12].

Подібних дискусій не виникало б, якби законодавець чітко сформулював норму закону. Приміром, суперечок не виникає щодо оцінки діянь, які описані в таких статтях закону про кримінальну відповідальність, як 185 і 190 КК України. У частинах перших цих статей законодавець визначив, що є крадіжкою та шахрайством. Саме таке формулювання не дозволяє дискутувати з приводу обсягу дій у кваліфікованих складах злочинів.

Як бачимо, недосконалість закону про кримінальну відповідальність породжує неоднакове його застосування, яке згідно з чинним законодавством має долати Верховний Суд, оскільки саме він забезпечує сталість та єдність судової практики. В основі формування єдиної судової практики має лежати принцип

верховенства права, який нап'язаний з правом особи знати про негативні для себе наслідки в разі застосування норми права.

Неоднакове застосування закону про кримінальну відповідальність у разі умисного знищення або пошкодження майна обумовлено саме недосконалістю законодавчої техніки. Через низьку якість закону не тільки особа, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, не може спрогнозувати негативні наслідки для себе (у наведеному прикладі – це не тільки вид та розмір покарання, а й передусім, питання караності діяння), а й правники. Тому, аби забезпечити додержання верховенства права, законодавцві необхідно вдосконалювати законодавчу техніку, а поки вона не досконала – усі сумніви з приводу змісту закону про кримінальну відповідальність тлумачити на користь особи, що вчиняє злочин. Кваліфікація дій має відбуватися згідно з принципом «in dubio pro reo» (у разі сумніву – на користь обвинуваченого). Тобто в разі знищення чи пошкодження майна шляхом вибуху, підпалу чи іншим загальнонебезпечним способом предмет складу цього злочину має оцінюватися як майно у великому розмірі. Подібним чином вирішується питання й у разі спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків у результаті знищення чи пошкодження майна.

Список використаних джерел

1. Вирок Рівненського міського суду від 6 червня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74621502>.
2. Вирок Рахівського районного суду Закарпатської області від 4 червня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74424251>.
3. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 18 липня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75356120>.
4. Вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 17 травня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74036232>.
5. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 3 травня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73746182>.
6. Вирок Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 20 квітня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73529440>.

7. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 13 квітня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73356788>.

8. Вирок Ківерцівського районного суду Волинської області від 30 березня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73061250>.

9. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 2 липня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75020115>.

10. Вирок року Заставнівського районного суду Чернівецької області від 7 травня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73866188>.

11. Вирок Христинівського районного суду Черкаської області від 6 квітня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73242309>.

12. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 18 липня 2018 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75356120>.

Коваленко В. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України*

Колб Р. О.,

*магістрант кафедри права Волинського
інституту ім. В. Липинського ПРАТ ВНЗ
МАУП*

ПРО ДЕЯКІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Відповідно до вимог статті 106 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України, у визначених у законі випадках персонал установ виконання покарань (УВП) має право застосовувати до засуджених, позбавлених волі, заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю [1]. При цьому, як свідчить